

De kerk is toch van de gemeenschap?

Herbestemming of medegebruik van een kerk

Inhoudsopgave

Inleiding	4
De grote lijnen	7
Twee wetboeken	10
Drie partijen	14
Oriëntatie ten aanzien van het kerkegebouw	17
Oriënteren op kerkegebouw en zijn omgeving	20
Haalbaarheidsonderzoek	23

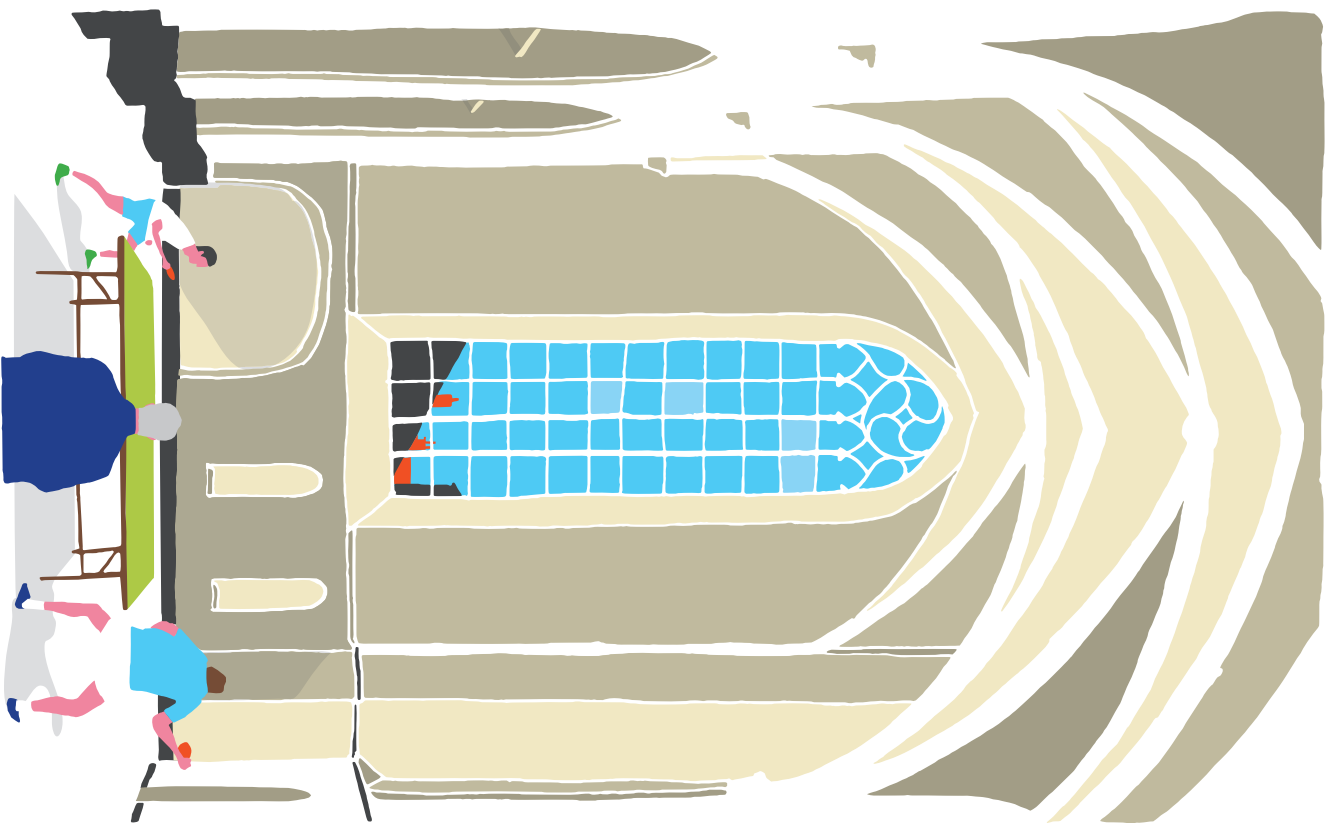
Het kerkgebouw van richting veranderen. In Nederland wonen eind 2016 ruim 3,8 miljoen (22%) rooms- katholieken. 16% beschouwt zich protestant, 5% beschouwt zich islamiet en 6% rekent zich tot een andere religie. Het aantal volwassenen dat aangeeft niet-godsdienstig te zijn, is ten opzichte van 2010 met 3% gestegen tot 49% in 2014.

(www.kaski.nl)

Het aantal kerkgebouwen in Nederland daalde de afgelopen jaren met ongeveer 1,5 à 2% per jaar tot 1.484 kerken eind 2016. Verspreid over de Provincie Limburg staan 608 religieuze objecten, zoals kerken, kloosters en kapellen. Het bisdom Roermond bestaat uit 294 parochies met 310 kerkgebouwen. Door de ontkenlijkning zullen steeds meer kerken hun religieuze functie gaan verliezen. De prognose is dat een kwart van alle kerken in de komende tien jaar de deuren sluit. (www.kaski.nl)

Steeds meer bewoners (initiatieven) denken na over het vraagstuk: Hoe kunnen we het kerkgebouw voor de gemeenschap behouden? Dat parochianen in het verleden de middelen voor de bouw regelden, betekent niet dat het gebouw van de gemeenschap is. Dat herbestemmen van een parochiekerk niet eenvoudig is, blijkt uit het feit dat er weinig inspirerende voorbeelden zijn. We kennen allemaal de kerk in Maastricht die verbouwd is tot boekhandel, maar dit was een kloosterkerk en geen parochiekerk. Een kerk in Sittard die omgebouwd is tot multifunctioneel centrum, maar dan wel gelegen in een wijk en niet in een dorp. Ook vinden we mooie voorbeelden buiten Limburg, zoals in het Brabantse Esbeek. Een parochiekerk in een klein dorp, maar de kerk viel onder verantwoording van het bisdom Den Bosch. En dan de kerk van Vaesrade, maar deze is niet aan de eredienst onttrokken. Voor u ligt daarom een brochure zonder voorbeelden, maar met informatie over het complexe samenspel van wie en wat komt kijken bij het herbestemmen van een kerk. Stel je eens voor, een typisch Limburgs vergezicht, maar dan zonder kerktorens. VKKL wil samen met bewonersinitiatieven onderzoeken hoe we onze karakteristieke Limburgse parochiekerken voor de dorpen kunnen behouden.

Het eerste hoofdstuk beschrijft in grote lijnen het proces. In de daarop volgende hoofdstukken worden specifieke onderdelen nader toegelicht. Hoofdstuk 2 en 3 behandelen de vraag waarom altijd minimaal drie partijen betrokken zijn bij het herbestemmen van een kerk. Hoofdstuk 4 staat stil bij mede- of herbestemming. Hoofdstuk 5 behandelt de parochiekerk in relatie tot zijn omgeving en hoofdstuk 6 blikt vooruit naar een uit te voeren haalbaarheidsonderzoek.

De grote lijnen

VKKL gelooft in de eigen kracht van de gemeenschap waarbij de wens om samen te werken met anderen richtinggevend is. De grote opgave bij het herbestemmen van een kerk is om recht te doen aan de specifieke cultuurhistorische betekenis van het gebouw in zijn nieuwe functie. Een nieuwe bestemming geven aan een parochiekerk is een taai, moeizaam en langdurig traject, maar met inzichtelijk maken van alle betrokkenen, projectmatig werken en heldere en open communicatie, wordt de kans van slagen groter.

1. Alle betrokkenen
2. Projectmatig werken
3. Helderere en open communicatie

Alle betrokkenen

Wat zich afspeelt rondom een kerkgebouw heeft nogal eens de kenmerken van een spel waarin meerdere spelers zich over het speelveld bewegen en zonder enige samenhang met elkaar de strijd aangaan. Natuurlijk is de eigenaar van het kerkgebouw één van de spelers. Het is vaak het parochiebestuur dat zich beschouwt als de trotse eigenaar van het gebouw. Vervolgens zijn er de bewoners die vinden dat hun dorp niet zonder beeldbepalend kerkgebouw kan. Ook andere spelers hebben de nodige invloed, denk daarbij aan gemeente, het bisdom, monumentenzorg. Provincie en commerciële marktpartijen, zoals woningcorporaties en projectontwikkelaars. Bij het herbestemmen van een parochiekerk zijn in tegenstelling tot andere projecten altijd drie partijen betrokken, namelijk parochiebestuur, gemeente en bewoners. In hoofdstuk 2 en 3 wordt uitgelegd waarom dit zo is.

Projectmatig werken

Projectmatig werken is een methodiek die helpt om belangrijke zaken niet over het hoofd te zien. In iedere fase worden een aantal concrete stappen gezet.

Elke volgende fase vloeit meestal logisch voort uit de vorige. De volgende fases worden onderscheiden:

1. Oriëntatie

- Mede- of herbestemming
- Kerkgebouw en zijn omgeving
- Instellen initiatiefgroep met in ieder geval afvaardiging namens kerkbestuur, gemeente en bewoners(initiatief)

2. Haalbaarheid

- Wat betekent het kerkgebouw voor zijn omgeving?
- Wat is de behoefte / vraag van de omgeving in relatie tot het kerkgebouw?
- Wat zijn wensen en ideeën voor nu, maar ook voor over 10 jaar?
- Wat is de fysieke staat van het kerkgebouw en de eventuele bijgebouwen?
- Welke andere maatschappelijke accommodaties zijn er?
- Welke mogelijke toekomstige gebruikers zijn er?
- Wat zijn knelpunten, maar ook waar liggen de kansen?
- Analyse van de gegevens en het ontwikkelen van mogelijke scenario's

3. Beslis samen wat te doen

- Keuze maken voor één scenario
- Communicatie met alle betrokkenen
- Uitwerken van het gekozen scenario tot een concreet plan

4. Doen

- Concreet plan uitvoeren
- Iedereen betrokken houden

5. Borgen

Heldere en open communicatie

Vanaf het begin helder en open communiceren is belangrijk. Dit klinkt logisch, maar waar ga je over communiceren als je nog niet weet wat je wil bereiken.

Laat staan de weg die bewandeld moet worden om dit te kunnen bereiken.

Toch is het belangrijk om in gesprek met anderen na te denken over een nieuwe bestemming voor het kerkgebouw. Met open communicatie wordt hier vooral de uitnodiging naar anderen om mee te denken bedoelt. Het is niet vreemd als nog niet iedereen de noodzaak van herbestemmen van de kerk ziet. Wel is iedereen ervan overtuigd dat de parochiekerk behouden moet blijven. Open communicatie geeft draagvlak en kan onverwachte creativiteit en denkkracht losmaken. Om anderen te kunnen overtuigen is naast respect voor de ander bepaalde basiskennis nodig.

TIP!

NEEM DE TIJD EN MOEITE OM ELKAAR TE BEGRIPPEN

Als bewoners(initiatief) krijg je altijd met twee besturen te maken, namelijk het kerkbestuur en het gemeentebestuur. Om te kunnen begrijpen waarom zij bepaalde beslissingen nemen, is het belangrijk om te beseffen dat zij dit doen op basis van hun eigen wetboek. Bij het herbestemmen van een parochiekerk worden beslissingen genomen op basis van het Nederlands burgerlijk wetboek en het Rooms-Katholiek wetboek van Canoniek recht. In het volgende hoofdstuk meer hierover.

Twee wetboeken

Bij herbestemming van een parochiekerk komen de initiatiefnemers in aanraking met zowel het Nederlands burgerlijk wetboek als het Rooms-Katholiek wetboek van Canoniek recht. In dit hoofdstuk komen beide wetboeken aan de orde. Als eerste het burgerlijk wetboek dat als basis wordt gebruikt om besluiten te nemen over thema's als cultureel erfgoed en monumentenzorg.

Cultureel erfgoed

Met de term cultureel erfgoed doelt men op voor onze cultuur en geschiedenis waardevol geachte materiële en immateriële kenmerken uit het verleden. Materiële kenmerken zijn monumenten, archeologische vondsten, archieven, beschermde dorpsgezichten en bouwkundige werken. Bij bouwkundige werken kan gedacht worden aan industrieel erfgoed, monumentale woonhuizen, kastelen, molens en kerken. Voorbeelden van immaterieel erfgoed zijn dialecten, verhalen, recepten, optochten en klederdracht. Religieus cultureel erfgoed bestaat dus uit zowel materiaal erfgoed, zoals kerken en kapellen, en immaterieel erfgoed zoals een kerkelijke processie.

Monumentenzorg

De Erfgoedwet heeft op 1 juli 2016 de Monumentenwet uit 1988 vervangen. In de Erfgoedwet is vastgelegd hoe met ons erfgoed om te gaan. Wie heeft welke verantwoordelijkheid en hoe wordt toegezien op de naleving van de wet. Monumentenzorg kijkt steeds minder naar het monument als object, maar meer naar het gebouw in relatie tot zijn omgeving, ook wel erfgoedenssemble genoemd. Een functioneel samenhangende ruimtelijke eenheid met een gedeelde geschiedenis. Een voorbeeld is dat niet alleen de boerderij onder de erfgoedwet valt, maar de boerderij in relatie tot zijn bijgebouwen, erf, boomgaard en landerijen.

Een kerkelijk erfgoedenssemble bestaat uit het kerkgebouw, pastorie, eventueel parochiehuis en de grond waarop deze gebouwen liggen. Een parochiehuis is een gebouw dat fungeerde als gemeenschaphuis voor rooms-katholieke parochianen.

Monumentenstatus

In totaal zijn in Nederland in de loop van de geschiedenis ruim 19.000 kerken gebouwd. Op dit moment zijn er nog 7.000 kerken over, waarvan ongeveer 2.300 kerken door protestanten en 1.700 door katholieken worden gebruikt. Meer dan de helft van de rooms-katholieke kerkgebouwen is een monument en meestal een rijksmonument. De anderen zijn vaak gemeentelijke of provinciale monumenten. Van de 542 Limburgse kerken hebben er 209 de status van rijksmonument. Plaatsing van een kerkgebouw op de monumentenlijst kent aan het gebouw een bijzondere status en waarde toe. Heeft de kerk eenmaal de monumentenstatus dan is het reëel dat het parochiebestuur niet meer alleen opdraait voor de kosten van onderhoud. Zo kan bijvoorbeeld de gemeente gevraagd worden gemeenschapsgeld in te zetten voor behoud van het kerkgebouw. Maar plaatsing op de monumentenlijst heeft ook nadelen. De parochie heeft als het ware een tweede eigenaar gekregen die meebeslist over herinrichting en verbouwing van het gebouw. Een monumentenstatus heeft altijd invloed op herbestemming of medegebruik.

TIP!

DOE IN ALLE OPZICHTEN RECHT AAN HET KERKGEBOUW

Room-katholieke organisatie

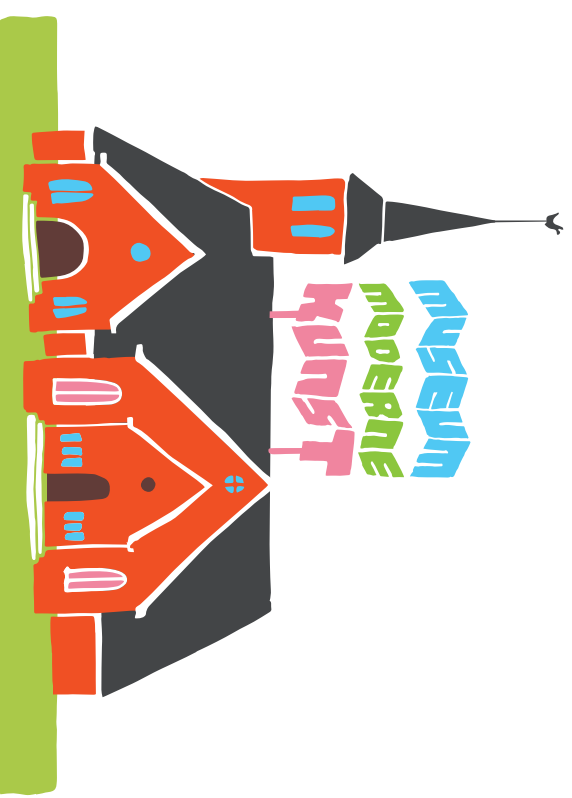
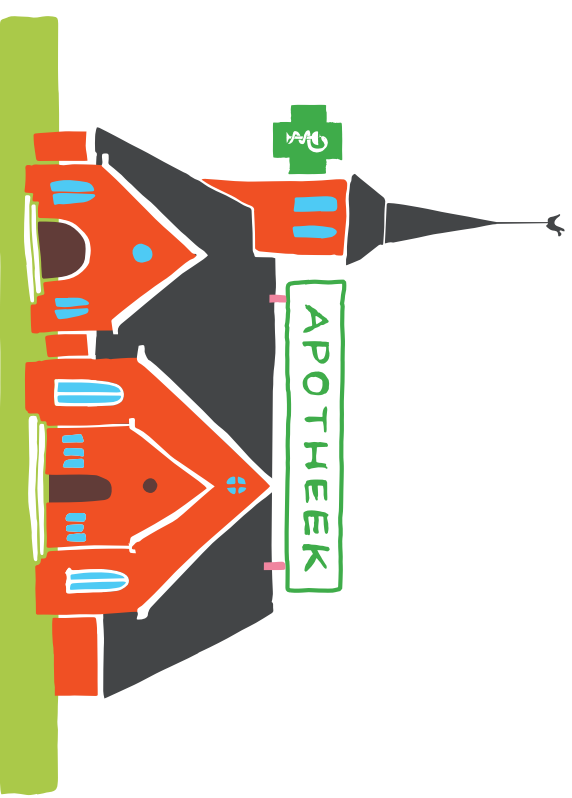
Een bisdom is een kerkrechtelijk afgebakend gebied dat onder het bestuur van een bisschop staat. Er zijn zeven bisdommen binnen de Nederlandse rooms-katholieke kerk: Groningen, Haarlem, Utrecht, Rotterdam, Den Bosch, Breda en Roermond. Bisdom Roermond is onderverdeeld in dekenaten met aan het hoofd een deken. Een dekenaat wordt weer onderverdeeld in parochies met aan het hoofd een pastoor. In de parochie is het bestuur, waarvan de pastoor voorzitter is, bevoegd tot het nemen van besluiten. Eind 2016 waren er landelijk 700 parochies. De afgelopen jaren zijn veel parochies met parochies gefuseerd, met uitzondering van de parochies vallend onder andere het bisdom Roermond.

Eind 2016 telt het Bisdom Roermond 644.000 ingeschreven Rooms-Katholieke gelovigen. Deze aantallen lopen jaarlijks met ruim 1% per jaar terug. Eind 2016 waren er binnen het bisdom Roermond 26.800 vrijwilligers. Koorleden vormen één derde van alle vrijwilligers. In 2016 werden ieder weekend 455 vieringen en diensten gehouden die door gemiddeld door 37.400 kerkgangers zijn bezocht. Het aantal ingeschreven rooms katholieke gelovigen is dus veel groter dan het aantal dat regelmatig de kerk bezoekt.

Rooms-katholiek wetboek van Canoniek recht

De Rooms-katholieke parochie is een publiekrechtelijk rechtspersoon, overeenkomstig en op grond van het rooms-katholieke Wetboek van Canoniek recht. Deze rechtspersoonlijkheid wordt door het Nederlands recht overeenkomstig erkend op grond van artikel 2, lid 2 van het Burgerlijk wetboek. De parochie heeft een eigen statuut en een algemeen reglement voor bestuur. Voor een nieuwe bestemming van het kerkgebouw is artikel 53 belangrijk. Artikel 53 beschrijft dat het kerkbestuur een schriftelijke machtiging van de bisschop nodig heeft voor alle daden die de grenzen van het gewone beheer te buiten gaan.

Uit dit hoofdstuk blijkt dat bij herbestemmen van een parochiekerk letterlijk twee wetboeken betrokken zijn. Dus naast bewoners zullen deze twee partijen altijd betrokken zijn bij het herbestemmen van een parochiekerk. Het volgende hoofdstuk beschrijft de drie partijen.

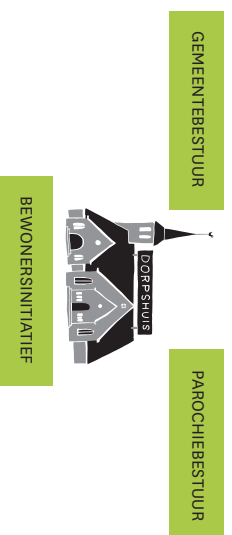

Drie partijen

In gesprekken met dorpsbewoners, dorpsraden en bewonersinitiatieven komt regelmatig de vraag: Wat moet er gebeuren met het kerkgebouw? Vaak wordt deze vraag gesteld in combinatie met de behoefte aan een plek om elkaar te ontmoeten, maar ook vanuit de gedachte dat het kerkgebouw een iconisch gebouw is en daarom behouden moet blijven. De uiteindelijke beslissing over hergebruik, herbestemming, medegebruik of afbraak wordt door de volgende drie partijen met hun achterban bepaald.

De drie belangrijkste partijen

- Bewoners(Initiatief)
- Parochiebestuur
- Gemeentebestuur

Bewoners(Initiatief)

De Rooms-Katholieke Kerk is van vroeger uit sterk verankerd in de Limburgse samenleving. Gemeenschapsofbouw was een sterke pijler onder het geloof. De kerk trad naar buiten en stimuleerde activiteiten die bijdroegen aan de ontmoeting met God en met elkaar. Voetbalvelden verschenen op grond die eigendom was van de kerk en de pastoor zegende het veld in. Het katholicisme stond niet alleen hoog in het vaandel bij verenigingen, maar ook in de zorg en

in het onderwijs. De kerk staat aan de wieg van veel woningcorporaties. De afgelopen decennia is in veel parochies de nadruk komen te liggen op de liturgie. De kerk verdween steeds meer uit de gemeenschap en trok zich terug in het eigen parochiehuis en het kerkgebouw. Het dalend aantal kerkbezoekers zorgt voor leegstand van kerken. Veel bewoners van dorpen zien dit en vragen zich af of het kerkgebouw voor het dorp bewaard kan blijven.

TIP!

HEB GEDULD!

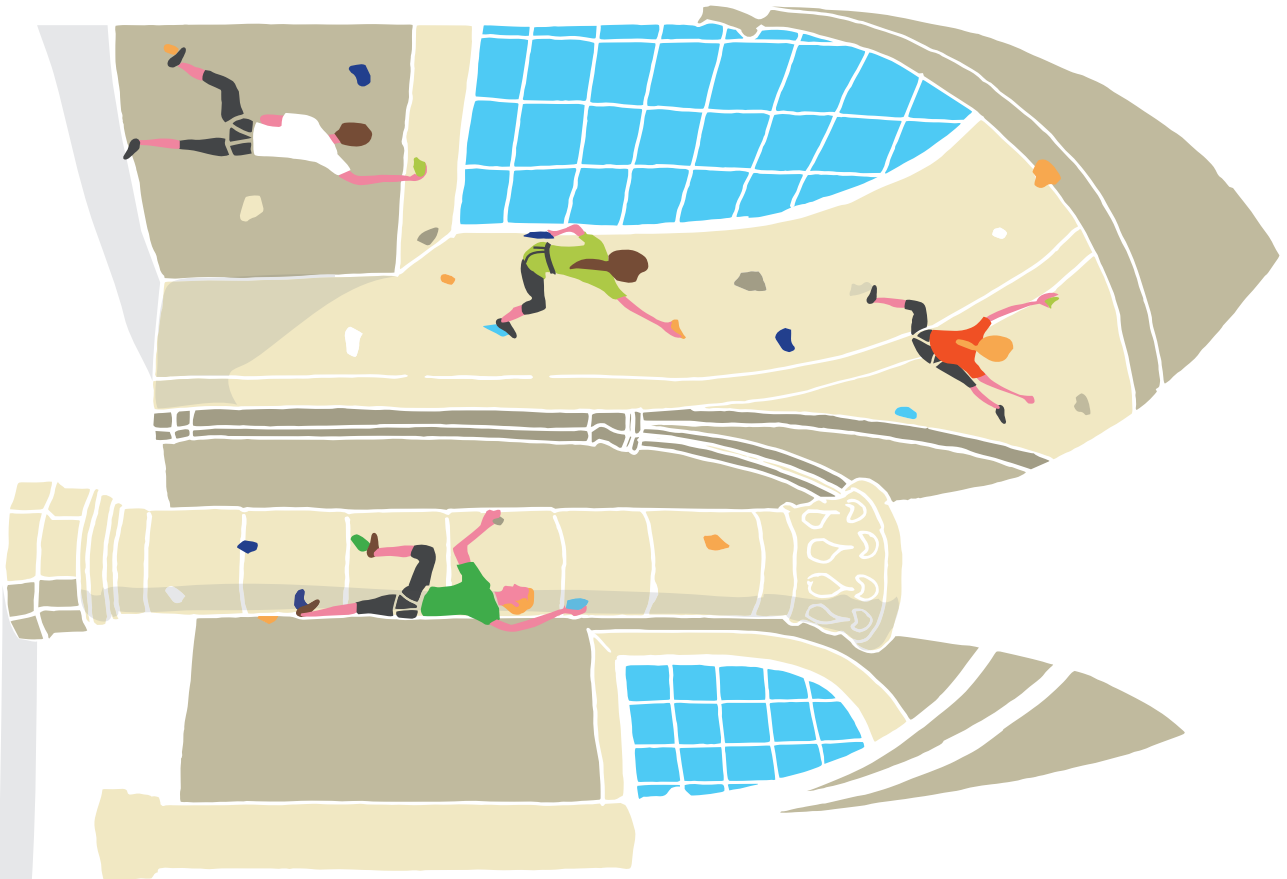
Parochiebestuur

Een parochie is verbonden aan een bepaald gebied, zoals meerdere dorpen of wijken. De woonplaats van de gelovige bepaalt tot welke parochie hij behoort. In Nederland draagt het kerkbestuur, ook parochiebestuur genoemd, zorg voor het vermogen en inzet ten bate van de parochie. Dit bestuur wordt gevormd door de pastoor als voorzitter samen met door de bisschop hiertoe benoemde leden. De plaatselijke parochie is eigenaar van het gebouw en bevoegd de gebouwen te beheren. Voor ingrijpende veranderingen moet zij toestemming aan het bisdom vragen.

Gemeentebestuur

Het gemeentebestuur bestaat uit de gemeenteraad en het dagelijks bestuur; het college van burgemeester en wethouders. De gemeenteraad is een groep gekozen volksvertegenwoordigers. Ambtenaren, gemeenteraadsleden, wethouders en de burgemeester zijn samen verantwoordelijk voor de uitvoering van het coalitieakkoord. De gemeente bepaalt of voor werkzaamheden een vergunning gevraagd moet worden. Voor restauratie, aanbouw of wijzigingen aan het interieur is meestal een vergunning nodig. De gemeente regelt dit vaak in overleg met de plaatselijke welstandsorganisatie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Provincie.

Herbestemmen van een kerk vraagt geduld, omdat drie organisaties het toekomstige gebruik van het kerkgebouw bepalen. Ervaring leert dat een goed idee onvoldoende is. Samenwerken in combinatie met inhoudelijke kennis blijkt doorslaggevend. De eerste, een hele belangrijke fase in projectmatig werken, heet oriëntatie. De volgende twee hoofdstukken gaan over oriëntatie. Hoofdstuk 4 behandelt de oriëntatie ten aanzien van het gebouw en hoofdstuk 5 gaat over het gebouw in relatie tot zijn omgeving.

Oriëntatie ten aanzien van het kerkgebouw

De projectfase oriëntatie staat in het teken van bewust worden van de situatie en het beschrijven van wensen en verwachtingen. Bij het in kaart brengen van wensen en verwachtingen wordt al snel duidelijk dat er een keuze gemaakt moet worden in herbestemming of medegebruik. Eigenlijk zijn er vier varianten, namelijk hergebruik, herbestemming, medegebruik of afbraak. Met hergebruik wordt bedoeld dat een andere katholieke parochie gebruik gaat maken van het kerkgebouw. Dit zal waarschijnlijk in de praktijk niet voorkomen. Ook afbraak spreekt voor zich. In dit hoofdstuk worden meerdere varianten van herbestemming beschreven en het hoofdstuk sluit af met het begrip medegebruik.

Herbestemmen protestante kerk

De beleving en de functie die toegekend wordt aan het kerkgebouw verschilt enorm tussen katholiek en protestant. Protestanten zien de kerk als een plek om samen te komen. De gemeenschap is eigenaar en kan daarom ook besluiten het kerkgebouw een andere bestemming te geven.

Herbestemmen katholieke kerk

Er zijn verschillende soorten katholieke kerken. We kennen de kloosterkerk, de abdijkerk, de rectoraatskerk en de parochiekerk. Een kloosterkerk is een kerkgebouw, verbonden aan een klooster. In deze kerk komen de kloosterlingen een aantal keer per dag bij elkaar voor het koorgebied. In beginsel is de kerk voor degenen die in het klooster wonen, maar vaak is deze kerk ook toegankelijk voor mensen van buiten. Een kloosterkerk met bijbehorende abdij wordt abdijkerk genoemd. Een rectoraatskerk is een kerk die hoort bij een rector en een rector is een priester die verantwoordelijk is voor de geestelijke verzorging binnen een instelling. Het kerkgebouw horende bij een klooster, abdij of rectoraat is eigendom van een orde, ook wel congregatie genoemd. Vaak worden deze kerken als voorbeeld voor herbestemming genoemd. Denk maar eens aan het Kruissherenhotel en de boekhandel Dominicanen in Maastricht. Echter dit waren in het verleden klooster-, abdij- of rectoraatskerken. Deze kerken waren eigendom van bijvoorbeeld een kloostergemeenschap en konden rechtstreeks aan een nieuwe eigenaar verkocht worden. Daar is geen toestemming van het bisdom voor nodig.

Herbestemmen parochiekerk

Het plaatselijke parochiebestuur is eigenaar van de kerk en van de bijbehorende gebouwen. Het bestuur is bevoegd het gebouw te onderhouden, maar bij grote veranderingen dient zij de bisschop om goedkeuring te vragen. Een besluit over hergebruik, herbestemming, medegebruik of afbraak ligt daarmee altijd bij bisschop.

Het herbestemmen van een parochiekerk gaat in twee stappen. Eerst moet het parochiebestuur de bisschop een gemotiveerd verzoek voorleggen of de kerk zijn religieuze functie mag verliezen, oftewel of de kerk aan de erediensst onttrokken mag worden. Enige tijd later kan het parochiebestuur een machtingingsverzoek tot verkoop voorleggen. In principe staan alle bisschoppen afwijzend tegenover herbestemming. Kerken zijn namelijk permanent 'gewijde en heilige plaatsen'. In 2008 hebben de Nederlandse bisschoppen het standpunt ingenomen dat ze hun medewerking willen verlenen aan het vinden van een nieuwe bestemming. Ze erkennen dat er een maatschappelijke behoefte bestaat om kerkegebouwen als teken van geloof te behouden. In het kerkelijk wetboek is dit als volgt omschreven 'een profaan en niet onwaardig gebruik' is mogelijk mits 'het zielenheil er geen schade door lijdt'. Binnen Limburg zijn er voorbeelden, maar tot op heden lijkt het vooral maatwerk.

Medegebruik

Behalve herbestemming is ook medegebruik een optie. De bisschop kan toestemming worden gevraagd een deel van de kerk voor andere doeleinden te gebruiken. Dit deel van de kerk wordt onttrokken aan de erediensst, terwijl een ander deel beschikbaar blijft voor liturgische functies. Maatschappelijke en sociale functies zoals een ontmoetings- en vergaderruimte, bibliotheek, school, gezondheidscentrum, hospice, opvanghuis of ruimte voor het verenigingsleven zijn onder voorwaarden mogelijk. In mindere mate geldt dat ook voor culturele functies, zoals een theater, museum of expositieruimte. Bestemmingen zoals commerciële functies en gebedshuizen van andere godsdiensten worden vaak als onwaardig bestempeld.

TIP!

SLUIT AAN BIJ BESTAANDE INITIATIEVEN

Ervaring leert dat constructieve samenwerking tussen parochiebestuur, gemeentebestuur en bewonersinitiatief het oordeel van het bischop positief kan beïnvloeden. Zoals dat ook geldt voor een gedeegen plan dat met respect voor alle betrokkenen is geshreven.

Oriënteren op kerk- gebouw en zijn omgeving

Het voorgaande hoofdstuk beschreef de keuze voor herbestemming of medegebruik. Deze keuze wordt beïnvloed door de mogelijkheden van het gebouw aan de ene kant, maar wordt ook beïnvloed door onze vernieuwde kijk op erfgoedensemble, zoals omschreven in hoofdstuk 2. Dit hoofdstuk staat daarom stil bij de mogelijkheden van het gebouw en het gebouw in relatie tot zijn omgeving.

Leder gebouw zijn mogelijkheden

Zoals er verschillen zijn tussen geloofsopvattingen zijn er ook verschillen tussen de gebouwde kerken en de omgeving waarin deze zijn gesitueerd. Geen dorp is immers hetzelfde. Er zijn hele oude kerken die getuigen van veel plaatselijke historie. Andere kerkgebouwen getuigen vooral van een bepaalde geloofsvisie of de kentering daarin. De aard en betekenis van een kerkgebouw toont zich in de situering, bouwstijl, indeling en interieur en geeft vaak omge-merkt ook richting aan hoe de kerk gebruikt wordt of gebruikt kan worden.

In hoofdstuk 2 kwam de nieuwe visie op monumentenzorg aan bod. In de monumentenzorg wordt steeds minder gekeken naar het monument als object, maar meer naar het gebouw in relatie tot zijn omgeving, ook wel erfgoedensemble genoemd. Een functioneel samenhangende ruimtelijke eenheid met een gedeelde geschiedenis. Een kerkelijk erfgoedensemble bestaat uit het kerkgebouw, pastorie, eventueel parochiehuis en de grond waarop deze gebouwen liggen.

Al snel zal blijken dat de kerk een verhaal vertelt. Door onderstaande aspecten uit te werken, komt het verhaal vanzelf aan de oppervlakte.

- Geografische ligging, stedenbouwkundige ligging, architectonische en kerkelijke uitstraling van het erfgoedensemble
- Cultuurhistorische waarden, zowel bouwhistorisch als archeologisch
- Technische staat en eventueel achterstallig onderhoud
- Politieke context met relevante beleidskaders en het huidige bestemmingsplan
- Potentie van het gebouw, lokale marktomstandigheden, zoals demografische ontwikkelingen en behoeften.
- Betrokkenheid van bewoners uit het dorp, maar ook van de direct omwonenden.

TIP!

BENUT EXPERTISE UIT DE EIGEN GEMEENSCHAP

Laat dit verhaal inspireren bij de te kiezen nieuwe bestemming. Daarbij als voorbeeld de kerk van Geulle aan de Maas; een kerk met een prachtige akoestiek waar natuurlijk iedereen wil dat deze behouden blijft. Zo reikt het gebouw vaak haar eigen oplossingen aan.

Kerkgebouw in relatie tot zijn omgeving

Religieus erfgoed, zoals een kerk, heeft naast een spirituele functie ook een sociale, culturele en emotionele functie. Bij het kiezen van een nieuwe bestemming dient hier rekening mee gehouden te worden. Veel kerkbesturen voelen de noodzaak om na te denken over de toekomst van hun gebouwen. Niet ieder kerkbestuur zal het initiatief nemen om dit samen met dorpsbewoners te doen, maar bewoners kunnen ook zelf initiatief nemen en kenbaar maken betrokken te zijn en te willen meedenken. Een voorbeeld waarin bewoners het initiatief namen vinden we in wijk Kerenheide te Stein. Bewoners uit de wijk zijn volop betrokken bij de herbestemming van hun St. Josefkerk.

Herbestemming in relatie tot lokale, provinciale en landelijke ontwikkelingen Het besef dat een levend monument in aangepaste vorm meer waarde heeft dan een dood monument dringt langzaam bij iedereen door. Zo is het Nationaal Landschap Zuid-Limburg samen met de Provincie Limburg een project gestart dat gaat over leegstand en herbestemming van erfgoedensembles. Denk daarbij aan monumentale kastelen, buitenplaatsen, boerderijen en molens.

In 2009 stemde de Tweede kamer in met de moderniseringsplannen voor de monumentenzorg. Het gaat hierbij om drie grote veranderingsrichtingen, ook wel pijlers genoemd.

- Cultuurhistorische belangen laten meewegen in de ruimtelijke verordening. Gemeenten worden verplicht om in bestemmingsplannen rekening te houden met cultuurhistorische waarden.
- Krachtige en eenvoudige regels. Het rijk maakt het eigenaren makkelijker om een monument te onderhouden.
- Herbestemmen van monumenten die hun functie verliezen. Via het gemeentelijke bestemmingsplan wordt deze pijler geconcretiseerd.

De oriëntatiefase sluit op een natuurlijke manier af wanneer duidelijk is dat de drie belangrijkste partijen, bewoners, kerkbestuur en gemeente de handen ineen slaan en het besluit nemen samen verder te gaan. Vertegenwoordigers van deze drie partijen, indien nodig aangevuld met anderen, vormen samen de initiatiefgroep. Het volgende hoofdstuk staat stil bij de tweede projectfase, namelijk het haalbaarheidsonderzoek.

Haalbaarheidsonderzoek

Uit voorgaande hoofdstukken blijkt dat de mogelijkheden van herbestemming mede bepaald worden door cultuurhistorische geschiedenis van de kerk. Dit hoofdstuk staat stil bij de centrale vraag; is medegebruik of herbestemming haalbaar? In de fase van oriëntatie werd achterom gekeken en gedroomd. Deze fase onderzoekt of een gezonde exploitatie in de toekomst te realiseren is.

Vragen die aan bod kunnen komen, zijn:

- Wat betekent het kerkgebouw voor zijn omgeving?
- Wat is de behoefte / vraag van de omgeving in relatie tot het kerkgebouw?
- Wat zijn wensen en ideeën voor nu, maar ook voor over 10 jaar?
- Wat is de fysieke staat van het kerkgebouw en de eventuele bijgebouwen?
- Welke andere maatschappelijke accommodaties zijn er en wat is hun fysieke staat?

TIP!

TRANSPARANT ZIJN OVER DE FETTEN IS CRUCIAAL. HET HELPT MENSEN OM TE BEGRIPPEN WAAROM SOMMIGE DINGEN NIET KUNNEN.

Maar vind ik medegebruikers zodat we weer een gezonde exploitatie krijgen?

In veel gevallen lukt het kerkelijke organisaties niet meer om het noodzakelijke onderhoud aan het gebouw te bekostigen en/of daarvoor middelen te reserveren. In die gevallen is sprake van een ongezonde exploitatie. Vaak wordt fors ingeteerd op het vermogen van de kerkelijke organisatie. Om een gezonde exploitatie te bereiken kan men op zoek gaan naar mensen en organisaties

die bijdragen. Het gevolg zal altijd zijn dat het gebouw voor meerdere functie ingezet gaat worden. Aan medegebruik kan op veel manieren vorm worden gegeven. Zo kan men het gebouw overdragen aan een stichting, die het gebouw beheert, waarna de geloofsgemeenschap één van de gebruikers wordt. De handreiking “Maër dan de som der delen, accommodatieplan voor dorpen en wijken van Spirato/VKKL” beschrijft de mogelijkheden om duurzame accommodaties en faciliteiten te verwerven en te exploiteren waardoor het dorp de leefbaarheid behoudt zoals die gewenst is door de bewoners.

Wat is mijn kerkegebouw waard?

Kerkegebouwen zijn vrijgesteld van onroerendezaakbelasting (ozb) zolang ze voor ten minste 70% worden gebruikt voor de eredienst. Kerkegebouwen worden dan ook niet getaxeerd in het kader van de WOZ. In het kader van verzekeringen wordt aan kerkegebouwen wel een waarde toegekend. Dit wordt dan door de verzekeraar gedaan, in het kader van de polis en de premie. Het antwoord op de vraag wat een kerkegebouw waard is, wordt bepaald door de bestemming die het kerkegebouw nu heeft en in de toekomst gaat krijgen. Stel het kerkegebouw wordt een multifunctioneel cultuurcentrum, dan is de waarde anders dan wanneer het gebouw wordt gesloopt en er nieuwbouw komt. Bij nieuwbouw gaat het in feite om de waarde van de grond plus de potentiële waarde van de nieuwe bestemming.

Waar vind ik praktische ondersteuning?

Er zijn twee vormen van ondersteuning te onderscheiden, namelijk procesondersteuning en inhoudelijke expertise. VKKL is als procesondersteuner bij uitstek de organisatie die in staat is om met bewoners mee te denken. Haar netwerk van bewonersinitiatieven en professionele instanties is groot, waardoor verbindingen eenvoudig gelegd kunnen worden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan belangenbehartiging op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau, de organisatie van inspiratiebijeenkomsten en de doorverwijzing naar specialistische expertise.

Om meer informatie of begeleiding te krijgen is het belangrijk om één en ander met het bisdom Roermond te bespreken. Hiervoor kan contact opgenomen worden met de bouwadviseurs en/of met de Dienst Kerk en Samenleving (www.bisdome-roermond.nl)

Kennen jullie inspirerende voorbeelden?

De notitie: “Parade van plattelandskerken” toont 25 landelijke inspirerende voorbeelden voor het in strand houden van kerken. Ze scoren goed op draagvlak, gezonde exploitatie, creatief financieren, marketing en communicatie. Verder hebben ze allemaal gemeen dat het enthousiasme, de energie en de trots die de eigenaren en initiatiefnemers tentoon spreiden enorm is.

Interessante literatuur

- Meer dan hout en steen. Handboek voor sluiting en herbestemming van kerkegebouwen. H. Bissing, H. de Roest en P. Valstar uit 2012
- De toekomst van onze gebouwde historie. Een handreiking voor het herbestemmen. Provincie Zuid Holland
- Heilige huiseis? Verkenning naar de herbestemming van kerkegebouwen in Brabant. J. Dagevos en J. van Deurzen
- Kerncijfers Rooms-Katholieke Kerk 2016 (rapport nr. 649) door drs. Joris Kregting en Jolanda Massaar-Remmerswaal, augustus 2017.

TIP!
BLIJF ZELFSTANDIG EN SOMS EIGENWIJS!

Interessante websites

www.vkkl.nl	www.monumentenhuibrabant.nl
www.bisdome-roermond.nl	www.monumentenfondsubrabant.nl
www.monumenten.nl	www.erfgoedbrabant.nl
www.erfgoedstem.nl	www.reliwiki.nl
www.heemschut.nl	www.res-nova.nl
www.cultureelerfgoed.nl	www.kerkendorp.nl
www.restauratiefonds.nl	www.erfgoed.nu
www.erfgoednederland.nl	www.kerkegebouwen-in-limburg.nl
www.boei.nl	www.sbkkg.nl
www.herbestemming.nu	www.kaski.nl
www.toekomstkerkegebouwen.nl	

Colofon

Deze uitgave van de Vereniging Kleine Kernen Limburg (VKKL) is in samenwerking met de Dienst Kerk en Samenleving van het Bisdom Roermond gemaakt.

Redactie: Freya Pijnenborg, Alice Frijs en Hub Vossen

Ontwerp en Illustraties: Studio Denk

©2018 Vereniging Kleine Kernen Limburg

provincie limburg

Bisdom

Roermond

Vereniging
Kleine Kernen
Limburg

Bezoek- en postadres

Vereniging Kleine Kernen Limburg
Bemmelstraat 2
5961 HN Horst

Telefoon 077 397 85 03

E-mail info@vkk.nl

www.vkk.nl